

KAJTÁR EDVÁRD

„Effeta, azaz Nyílj meg!”

*Néhány szempont Isten igéjének mélyebb befogadásához
(A lectio divina mint a liturgia forrása)*

I.

„Mindenki, aki segítségül hívja az Úr nevét, üdvözülni fog. De hogyan hívhatják segítségül, amíg nem hisznek benne? S hogyan higgyenek abban, akiről nem hallottak? S hogyan halljanak róla, ha nincs, aki hirdesse? S hogyan hirdesse az, akit nem küldtek? [...] A hit tehát hallásból fakad, a hallás pedig Krisztus tanításából” (Róm 10,13–15a. 17). Hinni nem más tehát, mint befogadni az igét. De hogyan?

„Nyissátok meg hát fületeket, és élvezzétek az örök életnek a szentségek által reátok lehelt jó illatát. Ezt mutattuk be nektek jelképesen, midőn a fül megnyitásának szent szertartását végeztük és mondtuk: *Effeta, azaz nyílj meg* (Mk 7, 34), hogy akik a kegyelem forrásához jöttetek, megértsétek a feladott kérdéseket és emlékezetben tartsátok a feleleteket. Ezt a misztériumot maga Krisztus jelezte az evangéliumban, amikor a süketnémát meggyógyította.” Így tudósít bennünket, a liturgiátörténetben elsőként, Szent Ambrus, Milánó püspöke, az Effeta-rítusról az újonnan megkeresztelteknek tartott misztagógikus beszédében.¹ Ennek a rítusnak elmélyültebb magyarázatát ugyanő hozza a szentségekről szóló művében:² „Mit végeztünk szombaton? A megnyílásnak mely misztériumai voltak ünnepelve, amikor a pap a füleidet és az orrododat (orrlyukaidat) megérintette? [...] Ezért, a cselekmény és az ajándék kegyelme miatt a püspök megérintette szádat és orrlyukaidat, hogy érezd az örökkévalóság jó illatát, és elmondhasd: *Mi Krisztus jó illata vagyunk* (2Kor 2,15).” Nyilván látszik az evangéliumi gyógyítás „modellezése”,³ noha ott nincs szó

¹ SZENT AMBRUS, *De mysteriis*, 3, in SC 25 bis, 157 – e szöveg magyarul megtalálható (a jelen fordítás is innen van): Olvasmányos imaóra, második olvasmány, Évközi 15. vasárnap, in *Imaórák Liturgiája*, III. kötet, 415–416.

² *De sacramentis*, I, 4; in PL 16, 417.

³ Mk 7,31–35: „Ezután ismét elhagyta Tirusz vidékét, és Szidonon át a Galileai tóhoz ment, a Tízváros határába. Itt eléje hoztak egy dadogva beszélő süketet, és kérték, tegye rá a kezét. Külön hívta a tömegeből, fülebe dugta az ujját, majd megnyálazott ujjával megérintette a nyelvét, föltekintett az égre, fohászzkodott és szólt: *„Effeta, azaz nyílj meg!”* Azon nyomban meg is oldódott a nyelve és érthetően beszélt.”

az orr megérintéséről. Ambrus e szertartást a katekumenátus és a keresztelés közötti utolsó cselekmények közé teszi (amikor már „kiválasztottak” és nem katekumenek a keresztségre várakozók), nagyszombat napjára, még a húsvéti vigília elé. Az „Effeta” rítusa összekapcsolódik nála, de az utána már egy-két évtizeddel később fellelhető, római hagyományban még nyilvánvalóbban a sátánnak való ellene-mondást megelőző megkenéssel.⁴

A II. Vatikáni Zsinatot követő liturgikus reform visszaállítja a katekumenátus klasszikus rendjét, mely a középkortól kezdve lassan-lassan elsorvad, így az „Effeta” ismét ott szerepel, ahol már Ambrus vagy János diakónus is ismeri. A „Felnőttek kereszteny beavatása” című szertartáskönyv 200–202. számai között hozza e rítust, s új jelentéssel.⁵ A 200. számnál ezt a rubrikát olvashatjuk: „Ezzel a rítussal, a szimbolizmus sajátos erejében, a kegyelem szükségessége van hangsúlyozva, amely szükséges Isten ígéjének hallgatásához és az üdvösség megváltásához.” A 201. számban a celebráns egy éneket követően felolvassa a Mk 7,31–37 szövegét, melyet rövid homíliával ki is fejt. A 202. az „Effeta” konkrét gesztusát hozza (dőlt betűvel jelzem a hangosan mondandó, vagyis nem rubrikális szöveget): „Ezután a celebráns hüvelykujjával a kiválasztottak jobb és bal fülét megérinti, nemkülönben zárt ajkaikat, és mondja: *Effeta, vagyis nyílj meg, hogy a hitet, melyet hallottál, Isten dicséretére és dicsőségére megvalld!* Ha sokan vannak, akkor csak az első kiválasztottnál mondja el az egész formulát, míg a többieknek csak ennyit: *Effeta, vagyis nyílj meg!*”⁶

⁴ *Cum oleo cathecumenorum* (a katekumenek olajával) – természetesen, ezt a római hagyomány egy jeles tanúja, János diakónus is megemlíti: *Epistula ad Senarium*, IV–V, in A. WILMART (szerk.), *Analecta Reginensia: Extraits des manuscrits latins de la reine Christine conservés au Vatican*, Studi e Tesi 59., Città del Vaticano 1933, 173–174. A kb. 150–200 évvel későbbi (tehát VII. századi) *Sacramentarium Gelasianum* viszont már nem az olajat hozza, mint „kenőanyagot”, hanem a szertartást végző nyálát (*de sputo*): vö. L. C. MOHLBERG (szerk.), *Liber sacramentorum romanae aeclesiae ordinis anni circuli (Sacramentarium Gelasianum)*, Herder, Róma 1981, 420–421. számok. Ez a hagyomány lesz a későbbiekben a normatív, egészen a II. Vatikáni Zsinat utáni liturgikus reformig.

⁵ *Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Ordo Initiationis Christianae Adultorum*, Editio Typica, Typis Polyglottis Vaticanis, 1972. Magyar „megfelelője”: *Felnőttek beavatása a kereszteny életbe, Felnőttek katekumenátusa*, Magyar viszonyokra alkalmazott változat, Hivatalos kiadás, Magyar Katolikus Püspöki Kar, Budapest 1999.

⁶ Nem az említett magyar nyelvű szertartáskönyv fordítását hozom itt, mivel az a könyv nem az *Ordo Initiationis Christianae Adultorum* (OICA) teljes és egyező fordítása, hanem annak egy elég „tág” adaptációja, mely éppen ezért gyakorta hivatkozik az OICA adott helyeire. A magyar változatban e cselekmény megtalálható az 58–59. oldalakon.

II.

Az eddigieket összegzendő a következő tartalmakat figyelhetjük meg az Effeta-rítus kapcsán:

- Érezni-élvezni az örök élet illatát, sőt magát az örök életet;
- Gyógyulás, erőadás az ördögnek való ellenemondáshoz és ördögűzés (*exorcismus*);⁷
- Képesse válás a rítus kegyelme által Isten igéjének, a „hit igéjének” hallgatására, az ige befogadásából fakadó hit megvallására;
- Isten dicsőítése és dicsérete a hitvallás által.

Nos, lehetséges-e e négy téma közös nevezőre hozatala? Vagy talán precízebb így kérdezni: a római rítus számára ma mérvadó OICA gesztusa tartalmazza-e az egyéb, ókori magyarázatokat? És ha igen, ez bemutatható-e belemagyarázások és a szövegek „kényszerítése” nélkül?

Ahogy említettük, Szent Ambrus előtt nem találunk nyomokat a liturgiátörténet forrásaiban az „Effeta” szertartására. Viszont az említett szövegkörnyezet és tartalmi-teológiai háttér a maga gesztusrendjével (megkenés, exorcizmus) nem Ambrus és az őt kronológiailag követő időszak találmánya, hanem már évszázados hagyománnyal bíró cselekmény ez a nem latin liturgikus kultúrában is. Ezek közül főként egyet kellene megemlíteni, mely a római hagyományhoz tartozik ugyan, de elemei a kortárs irodalomban is megvannak. A Hippolütoszhoz tulajdonított *Traditio apostolica* („Apostoli hagyomány” – Kr. u. 215 körül) ugyanis nagyszombat napjára egy az Effeta-rítushoz nagyon is hasonlító szertartást hoz: „Akiket meg fognak keresztelni, böjtöljenek péntekenként. Szombaton pedig gyűljenek össze egy a püspök tetszése szerinti helyen. Szólítsák fel mindannyiukat, hogy imádkozzanak és boruljanak térdre. (A püspök) tegye rájuk kezét és parancsolja meg minden idegen léleknek, hogy távozzék belőlük és ne térjen vissza. Az ördögűzés után fújjon arcukba, jelölje meg homlokukat, fülüket, orrlyukaikat, majd állítsa fel őket.”⁸ Ez a szöveg tehát a fentebb felállított témasort még pontosabban hozza: ördögűzés, lehelés, az érzékek megjelölése. Az „Effeta” a mai cselekményben az igébe helyezi e témák közös nevezőjét, s itt nyílik meg számunkra az egész rítus mélysége. Nézzük, miként!

⁷ A kitűnő liturgiátörténész, Mario Righetti írja, hogy „a nyálat az ókori emberek sajátos gyógyító és bajtól megóvó erővel illették”. Vö. M. RIGHETTI, *Storia liturgica*, IV, Ancora, 1959, 83.

⁸ *Traditio apostolica*, XX., (ford.: Erdő Péter), in. VANYÓ L. (szerk.), *Ókeresztény írók*, V., Szent István Társulat, Budapest 1983, 93.

1. Isten belénk lehelt igéje. Talán joggal asszociálunk először az ember teremtésekor lévő „orrba lehelésre” (Ter 2,7), mivel az ige befogadása a befogadó számára mindenkor egy új, egy megújuló teremtés lehetőségét és dinamizmusát hordozza. Isten saját „Élet-Leheletét” kapjuk meg ezen tevékenységünkben, vagyis az igére való megnyílás („Effeta”) és maga az ige befogadása is csak a Szentlélek által lehetséges. *Epiclesis, invocatio Spiritus* – e nélkül tehát képtelenség befogadni az igét. Ennek azonban a teremtettségenkből fakadó alapvető igére-nyitottság mellett más oka is van: „Ekkor megnyitotta értelmüket, hogy megértsék az Írásokat” (Lk 24,45), vagy János szavaival: „S a Vigasztaló, a Szentlélek, akit majd a nevében küld az Atya, megtanít benneteket mindenre, és eszetekbe juttat mindent, amit mondtam nektek.” (Jn 14,26). Az ige befogadása a Lélek befogadása, vagyis eltelés a Szentlélekkel. Az Effetagesztus pneumatikus horizontja ezek után teljesen nyilvánvaló.⁹

2. Isten igéje és a gonosz lélek. A szinoptikus evangéliumokban található magvető-példabeszédek¹⁰ elgondolkodtató módon említik a gonosz művét az Isten igéjét hallgató ember viszonylatában: „Az útszélre hulló szemek azok, akik meghallgatják a tanítást, de aztán jön a gonosz lélek és kitépi szívéből, nehogy higgyenek és üdvözüljenek” (Lk 8,12). Befogadni Isten igéjét mindig küzdelmes az ember számára, de nemcsak azért, mert „kétélű kardként behatolva a szív mélyébe megítéli annak gondolatait és érzéseit” (vö. Zsid 4,12), vagyis az ember szinte meztelenül áll előtte, ki van neki szolgáltatva, hanem mert az ige az üdvösséget nyújtja a befogadónak, tehát igen értékes, óvandó kincs az. Jézus megkísértésekor¹¹ a sátán azzal, hogy Őt szentírási idézetekkel zaklatja, az igét üdvözítő erejétől akarja megfosztani, s ez nemcsak Jézus műve, hanem személye ellen is tör, s így végső soron Isten szentháromságos Misztériuma ellen lázad, mert Jézus Krisztus az Atya megtestesült Igéje. A Szentírás-hoz való viszonyunknak alapvetően az éberséggel kell társulnia ezért, mert ez a tevékenység célját tekintve Isten megismerésére irányul,¹² vagyis elválaszthatatlan tőle a lelkek megkülönböztetésének adománya,¹³ mint a befogadással együtt járó karizma.

⁹ Az „Effeta” a keresztség szentsége pneumatikus dimenziójának egy fontos eleme, s nemcsak a ritualitás szintjén (*in vi operis*), mint esetleges „lehelés”, hanem magának a Szentléleknek erejében (*in virtute Spiritus Sancti*).

¹⁰ Mt 13,1–9. 18–23; Mk 4,1–9. 13–20; Lk 8,4–8. 11–15.

¹¹ Vö. Mt 4,1–11; Lk 4,1–13.

¹² „Uram, kihez mennénk? Tiéd az örök életet adó ige” (Jn 6,68). És ennek szinte logikus folytatásaként: „Az örök élet az, hogy ismerjenek téged, az egyedül igaz Istent, és akit küldtél, Jézus Krisztust” (Jn 17,3). Vagyis ahogyan már Ambrus is bízott: érezni-élvezni az örök életet – ez is az Effeta imperatívuszához tartozik.

¹³ Vö. 1 Jn 4,1–6.

3. Az Ige befogadásának a helye a szív. Az „Effeta” márk szövegében (Mk 7,31–35) nincs szó az orr megérintéséről, ennek ellenére Ambrus mégis említi ezt az érzékszervet is, és meg is magyarázza az okot: a keresztségben Krisztus jó illata lettünk. Az ige befogadása átjárja az érzékszerveket, vagyis az ige befogadásának helyszíne, „eszköze” lényegében egyik érzékszerv sem (a fül sem), hanem az emberi szív maga. A már említett „útszélre esett” ige esetében is a gonosz a „szívből” akarja kitépni azt (*ápó tész kárdiász áutón – de corde eorum*). A szív tevékenysége az ige befogadása, s ez elválaszthatatlan az érzékek ígére való koncentrációjától: „A tökéletesnek viszont, aki gyakorlattal megfelelő érzéket szerzett a jó és a rossz megkülönböztetésére, szilárd eledel való” (Zsid 5,14), s e szilárd eledelről tudjuk, hogy ez azok étele, akiknek már nincs szükségük tanítóra, vagyis befogadták az igét (vö. Zsid 5,12). Igaz tehát a régi bölcsesség: az érzékek a szív kapui. Az érzékekben szétszórt, az érzékekben elcsendesülni képtelen ember, vagyis az „érzéki” s ugyanakkor „érzéketlen” ember nem tudja befogadni az igét, s ezzel hitét és üdvösségét teszi kockára, hiszen az ember bűnei is szívéből fakadnak,¹⁴ mégpedig egy ilyen „érzéketlen”, vagy ha úgy tetszik „érzéki” szívből.

„A szent liturgiában nem merül ki teljesen az Egyház tevékenysége. Hiszen mielőtt az emberek a liturgiában részt tudnának venni, szükséges, hogy a hitre és megtérésre meghívást nyerjenek.”¹⁵ E zsinati buzdítás erejében azt is lehetne mondani tehát, hogy az „Effeta” a már megkeresztelt életében nemcsak a megnyílás imperatívusza, hanem a megtérése is:

„Effeta, azaz Térjetez meg és higgyetek az evangéliumban!” (Mk 1,15)

---

¹⁴ Vö. Mt 15,19; Mk 7,21–23.

¹⁵ *Sacrosanctum Concilium*, 9.